

Kontanthjælpsmodtagerens kritiske register – Den civile, den industrielle og den domestiske protest

af MATHIAS HERUP NIELSEN

SLAGMARK #71
SIDER: 63-77

En gruppe borgere stifter en søgsmålsgruppe og forbereder et sagsanlæg imod den danske stat for grundlovsbrud. En mand hyrer en privat socialrådgiver, som hjælper hende med gentagne gange at klage over behandlingen af hendes personlige sag. Imens ligger en kvinde og sover på en drømmeseng foran det lokale Jobcenter 11 nætter i træk, og proklamerer at hun vil sulte sig selv. Forskelligheden til trods er de alle tre eksempler på faktisk modstand, udøvet af kontanthjælpsmodtagere, som en direkte konsekvens af en konkret politisk reform, der udfordrer arbejdsløses levevilkår. Denne artikel handler netop om den modstandskraft, der strømmer fra kontanthjælpsmodtagere, som rammes af velfærdsstatslige nedskæringer. Grundantagelsen for artiklen er, at mennesker har kompetence til at træde i karakter som kritiske aktører, der måler oplevet uretfærdighed på forskelligartede normative målestokke for det gode. Sigtet med artiklen er, ved hjælp fra kvalitative interviews med kontanthjælpsmodtagere under pres, nysgerrigt at fremanalysere nogle af disse forskelligartede normative ressourcer, som mennesker mobiliserer i deres hverdagsliv, når deres livsvilkår udfordres.

Den eksisterende litteratur om velfærdsafhængige borgeres politiske protester har i høj grad blik for kollektive protestbevægelser med eksplicit instrumentelle mål. Fx for de organisationer, der hævder at repræsentere modtagere af velfærdsydelse (Halvorsen, 2005) og for at måle hvorvidt sådanne bevægelser direkte influerer på politiske beslutninger (fx Bouget, 2002; Taghizadeh & Lindbom, 2014). Sådanne studier har dermed en del til fælles med den forskningslitteratur, som ofte betegnes *social movement studies*, der analyserer udenomsparlamentariske sociale bevægelser med politiske mål. Her har de senere år har givet en række interessante analyser af, hvordan nyere kritiske massefænomener – fra WTO-protesterne i Seattle i 1999 over Occupy Wall Street og til, sågar, Roskilde Festivalen – ikke blot instrumentelt søger at realisere politiske mål (Taylor & Van Dyke, 2004), men også etablerer arenaer for netværksdannelse, idéudvikling og identitetsdannelse (della Porta, 2008) og leder til dyrkelsen af nye, kreative kritiske udtryk (Harrebye, 2013).

Heroverfor står en litteratur, som i stedet tematiserer borgeres individualiserede former for modstand og kritik. På feltet for velfærdsanalyser opholder disse studier sig som oftest inden for rammerne af de institutioner, som favner de konkrete møder mellem velfærdsstat og borger (jf. fx Caswell, Eskelinen, & Olesen, 2011; Järvinen & Mik-Meyer, 2003; Järvinen, Larsen, & Mortensen, 2002). Ydermere har poststrukturalistiske studier undersøgt de forskelligartede måder, hvorpå idéer, diskurser og konkrete teknikker søger at standardisere velfærds klienters selv-forhold for derigennem at minimere risikoen for kritik – fx igennem skabelsen af jobsøgende subjekter (fx Dean, 1995), subjekter med positive attituder (fx Villadsen, 2003) eller demokratisk engagerede subjekter (fx Cruikshank, 1993). Egentlige studier af individualiserede protesthandling findes til gengæld uden for velfærdsstatsforskningen i den voksende litteratur, som beskriver spektakulære og voldeligt selvskadende desperationshandling hos stærkt undertrykte subjekter – fx fangen i fængslet eller den retteløse flygtning i lejren, som selvafrænder, sultestrejker eller syr sin mund sammen (Darling, 2009). Det handler her, med Banu Bargus formulering, om at analysere, hvordan selve kroppen i protesthandlingen omsmedes til et våben (Bargu, 2011).

Der er således nogle relativt klare skillelinjer, der opdeler den eksisterende litteratur, og som følger de former for protest, der studeres: Nogle studerer kollektive eller sociale protestformer, mens andre studerer individualiserede kritikformer. Nogle har fokus på spektakulære, offentlige happenings, mens andre fokuserer på den hverdagslige protest i mødet mellem system og klient. Nogle ser på demokratisk engagement, andre på udenomsparlamentarisk; nogle på fredelige protester, andre på voldelige...

Mit sigte med artiklen er her en smule anderledes. Snarere end at tage empirisk afsæt i bestemte protestformer, interesserer jeg mig i artiklen for de forskelligartede former for normativitet, som kontanthjælpsmodtageren som aktør trækker på, og som aktiveres, når han eller hun på forskellig vis protesterer over oplevet uretfærdighed. Objektet for min analyse bliver dermed den pluralitet af normative ressourcer – *det kritiske register* – som kontanthjælpsmodtageren som aktør aktiverer og trækker på i situationer, hvor indignation transformeres til protest.¹ Med dette sigte bevæger jeg mig i artiklen i en vis forstand *imellem* de skillelinjer, der – som beskrevet ovenfor – synes at opdele meget af den eksisterende litteratur om protestformer: De forskellige former for normativitet kan aktiveres i protesthandlinger i offentlige såvel som i sub-offentlige rum, i grupper eller af det enkelte menneske, med fredelige eller med voldelige midler. De kan omsættes til synlige og spektakulære protesthandlinger såvel som til kritiske handlinger, der forekommer hverdagsligt rutineprægede. Mit analytiske fokus i artiklen er dermed ikke på den enkelte protesthandling i sig selv, men snarere på de moralske målestokke, som kontanthjælpsmodtageren mobiliserer, og som leder til forskelligartede former for protest.

Når det er særligt interessant at se på kontanthjælpsmodtageren som kritisk aktør, hænger det sammen med nogle af de forandringsprocesser, velfærdsstaten gennemgår: Der lægges i stigende grad pres på mennesker uden for arbejdsmarkedet. Gösta Esping Andersen (1990) fremhævede i et berømt studie for et kvart århundrede siden de skandinaviske lande som kerneeksempler på den såkaldt Socialdemokratiske velfærdsstat, der kendetegnes af universalisme og af en høj grad af de-kommodificering, forstået som muligheden for at borgeren kan eksistere uafhængigt af markedet (1990, s. 35-55). Det er imidlertid grundigt dokumenteret i velfærdsstatsforskningen

sidenhen, at de skandinaviske velfærdsregimer i de følgende årtier forandredes – og endnu forandrer sig – i retning af en øget brug af selektive, behovsprøvede ydelser og imod en generel re-kommodificering af borgeren (fx Anderson, 2001; Goul Andersen, 2007; Torfing, 1999). Hvad angår social- og beskæftigelsespolitikken er omfattende aktiveringsprogrammer knopskudt, som på forskellig vis kobler kontanthjælpsmodtagerens ret til at modtage ydelser til forpligtelser om at deltage i aktiverende tiltag, der antages at højne hans eller hendes mulighed for at få et job (Åkerstrøm Andersen, 2007; Born & Jensen, 2005). Sideløbende er sociale ydelser blevet reguleret for at sikre det økonomiske incitament til at tage et arbejde. Makroanalyser har blandt andet udlagt denne udvikling som en overgang fra welfare til workfare (Jessop, 1993; Trickey, 2001), som en forskydning fra et passivt til et aktivt ansigt for velfærdsstaten (Andersen, 2005), som et skifte fra en social sikringsstat frem imod en muliggørende stat (Gilbert, 2004) eller – med stor gennemslagskraft – som en transformation fra velfærds- til konkurrencestat (Pedersen, 2011). Pointen er her den banale, at kontanthjælpsmodtageren er en interessant kritisk aktør, fordi der i stigende grad lægges et politisk pres på han eller hun.

TEORI, CASE OG EMPIRISK MATERIALE

Teoretisk trækker jeg i artiklen på en række principper og begreber, som jeg låner fra nyere fransk pragmatisk sociologi. Det er en sociologisk nyorientering, som er grundlagt og udbygget over de seneste tre årtier, særligt omkring Luc Boltanskis og Laurent Thévenots forfatterskaber. Den pragmatiske sociologi advokerer grundlæggende for en bevægelse fra kritisk sociologi til en *sociologi om kritik*. Det vil sige væk fra en type af socialvidenskabelig forskning, hvor forskeren transcenderer og værditillægger virkeligheden ved hjælp af egne målestokke og hen imod en forskning, der i stedet forsøger nysgerrigt at studere og kortlægge de måder, hvorpå aktører altid allerede selv gør brug af normative målestokke, når de vurderer mennesker og objekter i de situationer, som fylder deres hverdagsliv. Dagligdagsaktøren studeres dermed som en kompetent aktør, der som en art kritisk frankfurterskoletænder kan vurdere hverdagslivets konkrete objekter ved at holde dem op og lade dem måle i forhold til forskellige abstrakte idéer om *det gode*. Disse abstrakte normative

idéer begrebsliggøres i teorien som *værdiordner*. Værdiordener kan tænkes som moralske målebånd, der anvendes af aktøren og som gør det muligt for han eller hun at rangere virkelighedens objekter og personer på skalaer, der går fra godt og rigtigt til skidt og uretfærdigt. I hovedværket, *On Justification* (2006), identificerer Boltanski og Thévenot seks sådanne værdiordener, som samtidens aktører trækker på. Logikken i hver af de seks værdiordener udfoldes ved hjælp af et klassisk og kendt værk fra den normative politiske filosofi, og det er der en pointe i: Ved at beskrive hverdagslivets indlejrede normative logik ved hjælp af svært tilgængelig filosofi, søger Boltanski og Thévenot at minimere asymmetrien imellem (den 'uvidende') aktør og (den 'alvidende') socialforsker.

Idéen er ikke, at disse værdiordener er indlejrede i aktørernes habitus eller ligefrem internaliserede i disse i foucaultsk forstand. Snarere er tanken, at den kritiske aktør har mulighed for at trække på en pluralitet af forskellige normative filtre, når han eller hun skal skelne godt fra snot og argumentere for sine præferencer. For nu at tage et helt konkret eksempel, så har jeg som ph.d-studerende, bosat i København med formel arbejdsplads i Aalborg, en del flyrejser imellem de to byer. Valget af flyet som transportmiddel kan evalueres indenfor en pluralitet af forskellige værdiordener. Ved hjælp af den industrielle værdiorden kan jeg for eksempel hævde, at flyrejserne, holdt op imod de mange langsommelige togture, øger min produktivitet og gør mig til en mere koncentreret og professionel arbejder. Alternativt kan jeg, ved hjælp af projektets værdiorden, hævde, at flyrejserne giver mig mulighed for aktivt at pleje mine kollegiale netværk i Aalborg og København, og at de derigennem forbedrer mine muligheder for at blive inviteret med i nye, spændende projekter. Det afgørende er her blot, at en pluralitet af forskelligartede normative filtre kan transcendere den samme situation, når de bringes i anvendelse af aktører. Derved dækket teoretiske blik, at jeg i artiklen studerer kontanthjælpsmodtagere som pressede hverdagskritikere, der potentielt kan gøre brug af en pluralitet af forskelligartede værdiordener – et kritisk register – når de protesterer over deres egen situation og oplevede uretfærdigheder.

Det empiriske materiale, som jeg trækker på i de følgende analytiske optegnelser, beskriver en særlig case: Den kaster lys over de kontanthjælpsmodtagere, som fra januar 2014 blev ramt af *nye regler om gensidig forsørgerpligt*. De nye regler

betyder kort sagt, at kontanthjælpsmodtageren mister halvdelen af sin ydelse, hvis han eller hun er i et ægteskabslignende parforhold med en person, som vurderes i stand til at agere forsørger. Fra januar 2015 skulle reglerne have været indfaset på fuld kraft, således at mange kontanthjælpsmodtagere stod til helt at miste retten til en ydelse. Efter kritik blev det dog, med Finansloven 2015,² vedtaget blot at bibeholde de nye regler på halv kraft i 2015, for herefter at afskaffe dem helt. Det ændrer imidlertid ikke på, at de berørte kontanthjælpsmodtagere i store dele af 2014 var placeret i et dilemma, som den mest fiffige tilrettelægger af tidens reality tv-gameshows næppe kunne have udtænkt bedre: Presset steg, mens urer tikkede og kalenderblade blev vendt og varslede, at 2015 og en endnu vanskeligere tid nærmede sig. Valgte kontanthjælpsmodtageren at bryde sit parforhold op og splitte familien ad, ville den trængte økonomiske situation imidlertid blive markant forbedret, fordi han eller hun dermed ville genvinde sin ret til ydelser.

Konkret består mit materiale, foruden et mediearkiv med dagbladsartikler skabt igennem infomedia,³ af 16 kvalitative interviews med kontanthjælpsmodtagere, som alle var personligt berørte af reglerne på interviewtidspunktet. Hovedparten af informanterne er fundet ved hjælp af opslag i grupper for kontanthjælpsmodtagere på sociale medier. Enkelte af dem har jeg håndplukket efter at have læst medienotitser eller opslag på sociale medier. Jeg påberåber derfor, selvsagt, ikke de interviewede repræsentativitet for gruppen af ramte. I stedet bruger jeg deres fortællinger som afsæt for at identificere og udforske forskellige kritiske udtryk.⁴

TRE PROTESTTYPER: DEN CIVILE, DEN INDUSTRIELLE OG DEN DOMESTISKE PROTEST

I det følgende udfolder jeg tre former for protesthandlinger, som træder frem i den valgte case, og som trækker på tre forskellige værdiordener – en *civil protest*, en *industriel protest* og en *domestisk protest*.

Den civile værdiorden (Boltanski & Thévenot 2006, s. 107-118) benytter solidaritet som sin normative målestok. Det solidariske skal her forstås som det *de-singulariserede*: Det vil sige som dét, der formår at sætte sin snævre egen nytte i parentes for i stedet at hæve sig op på et kollektivt niveau og tænke på almenvellet og på det fælles bedste. Konkret bedømmes det værende derfor

ofte ved hjælp af formelle, af-kropsliggjorte objekter, som repræsenterer almenvellet, frem for partikulære særinteresser (2006, s. 164-178). De udvidede regler om gensidig forsørgerpligt er i høj grad blevet mødt af sådanne civile protester, hvor berørte har udråbt reglerne som urimelige, fordi de bryder med nogle af de stærkeste udtryk for det fælles bedste. Her eksemplificeret ved et debatindlæg fra det venstreorienterede dagblad Arbejderen, hvor en berørt 60-årig borger blandt andet beskriver de udvidede regler som noget, ”der er i strid med grundloven, og overtræder menneskerettighederne temmelig brutalt”:

Gensidig forsørgerpligt er grundlovsstridigt. Det er en overtrædelse af menneskerettighederne. Danske soldate kæmper for FN i Afghanistan for at håndhæve menneskerettighederne. Imens fjerner regeringen så menneskerettighederne herhjemme.

De normative målestokke, der tages i brug for at understrege de nye reglers uretfærdighed, er her nogle af de mest grundlæggende, formelle udtryk for almenvellet: Grundloven, Menneskerettigheder og FN. Protesten udfolder sig ved at udforske kløfterne imellem disse formelle institutioner på den ene side og de nye regler på den anden. Et godt eksempel på denne form for protest er en søgsmålsgruppe, bestående af berørte borgere, som igennem en længere periode har forberedt et sagsanlæg imod staten for grundlovsbrud. I mit interview med gruppens talsmand, som selv er berørt af de ændrede regler, fortæller han på denne måde om gruppens idé:

[Gruppens ærinde] er hurtigt blevet bakket op af juraprofessor Kirsten Ketcher. Hun siger, at ”den her sag, den kan vi sagtens gå hen at vinde” [...] Og hvis vi ikke allerede vinder her, så vinder vi i FN eller Europaparlamentets domstol, fordi det her også er et brud på menneskeretten [...] Så vi har to ben at stå på: Vi har et juridisk ben ud fra paragraffen i den danske grundlov og så det humanitære ben, hvor vi har en anden føler ude, for de [humanitære konventioner] er jo ikke love. Det er jo ikke sådan, at staten skal rette sig efter dem, når de bryder dem. Men de bør gøre det.

Det er karakteristisk, at flere informanter næsten instinktivt udråber de udvidede regler som ”grundlovsstridige”, når jeg beder dem om at sætte ord på, hvorfor de er urimelige. For eksempel svarer en kvinde at ”[d]et er jo tvangsægteskab og det er imod grundloven!” De konkrete regler evalueres igennem henvisninger til de institutioner som tænkes mest grundlæggende at udtrykke almenvellet. Den civile protest opererer netop i dette rum af erklæret mangel på solidaritet, som åbner sig imellem almenvellets generelle vilje på den ene side og de nye regler på den anden.

Hvor den civile protest således udfolder sig i et spændingsfeltet imellem almenvellets ’bør’ og de vedtagne reglers ’er’, udfolder *den industrielle protest* sig i spændingsfeltet imellem god professionalisme på den ene side og mangel på samme på den anden. For den industrielle værdiorden er det højeste gode ikke solidaritet, men *effektivitet*. De mest værdsatte personer er de professionelle eksperter, som med indsigt og viden kan få samfundets maskinerier til at køre godt, rigtigt og effektivt (2006, s. 118-125). Den industrielle protest rejser sig her som en kritik af velfærdssystemets administrerende frontpersonale, som anklages for at agere uprofessionelt og for at bryde med systemets tiltænkte virke. Skellet mellem er og bør udforskes her som sprækkerne imellem reglerne bogstav på den ene side og frontpersonalets administration af disse på den anden.

Man kan for eksempel protestere over at blive kategoriseret som uddannelsesparat, når man ifølge gældende regler burde være aktivitetsparat.⁵ Man kan protestere over manglende bevilling af ressourceforløb og førtidspension. Eller man kan protestere over, at myndighederne vurderer, at man er i et ægteskabslignende forhold, når man selv vurderer noget andet. En ung kvinde på 25 fortæller for eksempel, at hun er helt uforstående over for at være blevet erklæret uddannelsesparat, da hun ikke på nogen måde er boglig: ”Jeg vil halte på alle de der kurser og pis og lort der er i skoler, det vil jeg halte på, men i stedet for at se på det, så siger de bare at jeg er uddannelsesparat. Og det mener jeg ikke er i orden!” Det er systemets professionelle legitimitet, som hermed underkastes en kritisk granskning: Lever de myndighedsudøvende eksperter overhovedet op til systemets egne regler – eller svigter de deres ekspertrolle? Som en 38-årig kvinde her illustrerer, tilegner den industrielle kritiker sig ofte selv en form for ekspertkendskab til gældende regler:

Jeg har så mange vanskeligheder som der ikke er styr på. Men tilsyneladende ikke nok vanskeligheder til at komme i ressourceforløb. Selvom præcis de ting jeg fejler, præcis de ting jeg går til, præcis de ting jeg fremadrettet skal – det er præcis de ting, der er listet op inde i på Beskæftigelsesministeriets hjemmeside under ressourceforløb! Men i X Kommune, der siger man, at ressourceforløb det er kun for ægte hjemløse, psykisk syge, der render ind og ud af anstalter, narkomaner og alkoholikere. Og som hun sagde: "Når du ikke er under de kategorier, så er du ikke berettiget til ressourceforløb". Og så står man der og tænker: Er det rigtigt? Hvor klager jeg henne? Hvem hjælper mig med at klage? Hvor kan man overhovedet finde ud af om jeg har ret eller de har ret?

Det er ved at spejle det værende i de gældende regler, at uretfærdigheden her kommer til syne for aktøren. Som eksemplerne lægger op til, tager den industrielle protest ofte den officielle klages form. Den følgende dialog med en 37-årig kvinde viser nøjagtigt, hvordan den industrielle protesthandling kan udforme sig som en pendulerende bevægelse imellem granskninger af systemets regler og afprøvninger af, hvorledes de administreres i praksis:

Jeg har siddet rigtigt, rigtigt længe og gravet og læst lovgivning. Plus at jeg har haft en rigtig, rigtig god privat socialrådgiver i et par år, som jeg selvfølgelig har lært en hel del af og som har vundet nogle sager for mig også. Så jeg har taget ved lære af hende og jeg har stadigvæk en del sparring med hende, hun hjælper mig lidt, ude på sidelinjen, med hvor man skal henvende sig og hvilke paragraffer man nu skal bruge. Men jeg har faktisk brugt alle mine ressourcer på det.

INTERVIEWER: På at sætte dig ind i, hvad reglerne er?

Ja for det første. Og for det andet på at klage og anke og klage og anke igen. Og på at skrive til kommunaldirektører og skrive til ombudsmanden og skrive til ankenævnte og ja...

INTERVIEWER: Hvordan er din tillid til at kommunen forvalter gældende regler korrekt?

Det gør de ikke og det ved jeg at de ikke gør! Eller... det kan jeg selvfølgelig ikke sige, men jeg kan sige så meget at f.eks. det jeg slås med i øjeblikket omkring hvorvidt min kærestes formue skal beregnes med i år eller ej, at det forvalter kommunerne fuldstændigt modsat hinanden.

Det er nøjagtig her, at den industrielle protest opererer: Ikke i skellet mellem abstrakte solidariske principper og ny lovgivning, men i skellet mellem systemets egne spilleregler på den ene side og faktisk handlen fra de frontmedarbejdere, der bør overholde disse frontmedarbejdere, på den anden. *Den domestiske protest* adskiller sig klart fra de to foregående. Frem for at kigge udad og bruge abstrakte udtryk for solidaritet eller bureaukratiets formelle spilleregler som moralske målestokke, kigger den domestiske kritiker indad: Det højeste gode er her de kropsliggjorte og nære relationer, som udgør en husholdning (Boltanski, Thévenot 2006, s. 90-98). Det moralske målebånd evaluerer først og fremmest i hvor høj grad det konkrete fremmer eller skader de nære og intime "bånd af personlige tilhørsforhold" (2006, s. 90). Sigtet for denne form for protest er at demonstrere, at de nye regler er uretfærdige, fordi de truer de mest intime menneskelige tilhørsforhold. For at fungere kræver denne protestform ofte, at aktøren sætter nogle af de mest private livselementer i spil som elementer i en offentlig disput.

Et eksempel: Irene, en 39-årig kvinde som lider af fibromyalgi, levede med sin kæreste, som hun havde været sammen med i tolv år, og sin søn fra et tidligere forhold. De udvidede regler betød, at kæresten skulle forsørge både Irene og sønnen. Det nægtede han imidlertid at gøre, da han ikke mente at han var i stand til det. Parret endte derfor deres forhold, og da Irene havde svært ved at finde en ny lejlighed, lejede hun midlertidigt et værelse til hende og sønnen i den nu forhenværende kærestes lejlighed. Kommunen mistænkte imidlertid dette set-up for blot at være socialt bedrageri, og nægtede derfor at udbetale ydelser, hvilket efterlod Irene uden indkomst. Efter tre måneder uden indkomst loggede hun ind på sin Facebookprofil og skrev: "Nu røg min sidste tålmodighed, og jeg føler mig tvungent til at udstille mit sørgelige liv for hele dk." Herefter pakkede hun en sportstaske med diverse livsfornødenheder, tog en havestol og en paraply under armen, og spadserede ned og satte sig foran kommunens Jobcenter. Da en journalist fra Ekstra Bladet ankom et

par timer senere og interviewede hende, fortalte hun, at hun protesterede imod de nye regler, som har revet hendes familie fra hinanden og gjort hende hjemløs. Overskriften på artiklen lød: ”Kvinde vil sultestrejke sig selv ihjel”. Hun endte med at sove 11 nætter i træk i et iglotelt foran Jobcenteret, imens hun sultestrejkede. Da jeg spurgte hende, hvorfor hun gjorde det, svarer hun på følgende måde:

Jamen det var egentligt sådan noget der pludselig opstod. Dels fordi jeg bare vidste at der skulle ske et eller andet, for situationen kunne sådan set ikke blive værre: Jeg stod til ikke at have et sted at bo. Jeg havde ingen penge. Jeg havde ingenting.

Protesten virker her ikke ved at gribe *udad* efter højere principper eller formelle regler, men ved at gribe *indad* efter det mest nære og intime – hjemmet, familien, følelserne – og ved at kvalificere disse splintrede intime relationer som offentlige argumenter for at de nye regler er uretfærdige. Stik modsat den civile protest, som søger at sætte den konkrete krop i parentes ved at gribe om de af-kropsliggjorte, højeste principper (i fx Grundloven eller Menneskerettighederne), spiller den partikulære, konkrete krop – af kød, blod og følelser – en afgørende rolle for den moralske evaluering og appel i den domestiske værdiorden. Et godt eksempel er en kvinde, der i fortvivelse over sin situation sendte et brev til samtlige 179 folketingspolitikere, hvori hun detaljeret, med mere end 1200 ord, beskrev, hvordan de ændrede regler var i færd med at kapse hendes intime relationer over. I brevet står blandt andet:

Jeg har et ødelagt liv og en familie, som er ved at splittes. Jeg har en datter, som bliver ked af det, når hun kigger på sin mor. Jeg har søvnløse nætter. Jeg har dage fyldt med bekymringer. Og stadigvæk har jeg min sygdom.

Pointen er igen, at det er umuliggørelsen af de nære, domestiske relationer, som leder aktøren til at slutte, at den givne praksis er uretfærdig. Der måles

ikke på solidaritet eller på systemets funktionsdygtighed, men på, hvorvidt det nye tiltag bryder med hverdagslivets nære tillidsrelationer.

AFSLUTTENDE KOMMENTAR

Frem for at beskrive kontanthjælpsmodtagere under pres som hjælpe- og magtesløse, passive og manipulerbare objekter, der handles *på*, har jeg i denne artikel – med den pragmatiske sociologi som støtte – forsøgt at give eksempler på, hvordan hårde, nedskærende politikker leder til en mangfoldighed af politiske protestformer. Snarere end, som i megen eksisterende litteratur, at have udvalgte individuelle eller kollektive protestgrupper som analysegenstand, har jeg i artiklen søgt at tage afsæt i kontanthjælpsmodtageren som en kritisk kompetent aktør, der potentielt trækker på en pluralitet af forskellige normative målestokke, når det uretfærdige i den forhåndenværende situation skal bedømmes.

Den, der ønsker at forstå og studere *politiske protester* i samtidens velfærdsstat, må sætte glasset til øret og lytte til denne myriade af hverdagslige politiske protestformer, som ikke nødvendigvis tager form som spektakulære, synlige og kreative happenings, men som pibler frem for den som nysgerrigt lytter. I den afsluttende tabel herunder, opsummerer jeg analysens udviklede sondring imellem tre former for protest.⁶

TABEL 1: TRE PROTESTFORMER

	CIVIL	INDUSTRIEL	DOMESTISK
<i>Normativ målestok (hvad måles retfærdighed på?)</i>	<i>Solidaritet.</i> Formelt accepterede udtryk for det fælles bedste	<i>Funktionsdygtighed.</i> Faglighed og professionalisme	<i>Tillid.</i> Hjemlighed, de nære 'familiære' relationer
<i>Vigtige objekter</i>	Grundloven, EU, Menneskerettigheder	Ekspertise, procedurer	Huset, familien, følelser
<i>Hvordan virker protesten?</i>	Opererer i skellet mellem formelle udtryk for det fælles bedste og de nye regler	Opererer på skalaen professionel <> uprofessionel administration af de nye regler	Opererer ved at holde de udsatte tillidsrelationer op foran offentligheden
<i>Eksempler</i>	Anklager om brud på menneskerettighederne. Sagsanlæg imod staten for grundlovsbrud	Formelle klager over uretmæssigheder i systemet	Offentliggørelse af splintrede familiære relationer

NOTER

- 1 I artiklen forstår jeg – med inspiration fra Boltanski (2001, s. 35) – protest som et bredt udtryk for aktive kritiske handlinger, der eksplicit undsiger det værende.
- 2 Forhandlet på plads i november 2014.
- 3 Ved at søge på hhv. ”gensidig forsørgerpligt” og ”gensidig forsørgelsespligt” (med præcist sådan markeret) har jeg løbende gennemlæst al omtale i medier af de, der er berørt af de ændrede regler. Omtalen har skærpet min opmærksomhed for særlige kritiske handlinger, ligesom jeg i enkelte tilfælde trækker direkte på artikelarkivet for beskrivelser af konkrete faktuelle forhold eller kritiske udtryk.
- 4 Interviewformen har været åben og inviterende. Idéen har været at få informanten til at fortælle sin personlige historie om gensidig forsørgerpligt med vægt på spørgsmålet: Hvad gør man, når ens livssituation udfordres af en politisk reform? Interviewene er foretaget i henholdsvis marts og august 2014, hvor det for mine informanter var underforstået, at de nye stramme regler ville blive fuld indfaset fra 2015 og lede til en

vanskeligere situation. Varigheden svinger fra en halv til en hel time og alle interviews er transskriberede i fuld længde.

- 5 Efter reformen af kontanthjælpssystemet skal systemet, pr. 1. januar 2014, vurdere om unge under 30 år er (1) uddannelsesparate eller om de (2) har for betydelige vanskeligheder til at kunne påbegynde en uddannelse. Arbejdsløse i den første kategori, mødes af flere krav og modtager en stærkt nedsat ydelse på SU-niveau
- 6 Udviklet med afsæt i Boltanski og Thévenot (1999).

LITTERATUR

- Åkerstrøm Andersen, N. (2007). Creating the Client Who Can Create Himself and His Own Fate – the Tragedy of the Citizens' Contract. *Qualitative Sociology Review*, 3(2), 5-29. Hentet fra http://www.qualitativesociologyreview.org/ENG/Volume7/QSR_3_2_Andersen.pdf
- Andersen, J. G. (2005). *The Changing Face of Welfare: Consequences and Outcomes from a Citizenship Perspective*. Bristol: The Policy Press.
- Anderson, K. M. (2001). The politics of retrenchment in a social democratic welfare state reform of Swedish pensions and unemployment insurance. *Comparative Political Studies*, 34(9), 1063-1091. doi:10.1177/0010414001034009005
- Bargu, B. (2011). Forging Life into a Weapon. *Social Text, Periscope*. Hentet fra http://socialtextjournal.org/periscope_article/the_weaponization_of_life_-_banu_bargu/
- Boltanski, L., & Thévenot, L. (1999). The Sociology of Critical Capacity. *European Journal of Social Theory*, 2(3), 359-377. doi: 10.1177/136843199002003010
- Boltanski, L., & Thévenot, L. (2006). *On Justification: Economies of Worth*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Born, A. W., & Jensen, P. H. (2005). Individualising Citizenship. I J.G. Andersen, A.M. Guillemand, P.H. Jensen & B. Pfau-Effinger (red.), *The Changing Face of Welfare: Consequences and Outcomes from a Citizenship Perspective* (s. 151-167). Bristol: The Policy Press.
- Bouget, D. (2002). The Movements of the Unemployed in France and Social Protection: The 'Fond d'urgence sociale experience'. I J. G. Andersen & P.H. Jensen (red.), *Changing Labour Markets, Welfare Policies and Citizenship* (s. 209-235). Bristol: The Policy Press.
- Caswell, D., Eskelinen, L., & Olesen, S. P. (2011). Identity work and client resistance underneath the canopy of active employment policy. *Qualitative Social Work*, 12(1), 8-23. doi:10.1177/1473325011413629
- Cruikshank, B. (1999). *The Will to Empower: Democratic Citizens and Other Subjects*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Darling, J. (2009). Becoming bare life: asylum, hospitality, and the politics of encampment. *Environment and Planning D: Society and Space*, 27(4), 649-665. doi:10.1068/d10307
- Dean, M. (1995). Governing the Unemployed Self in an Active Society. *International Journal*

- of *Human Resource Management*, 24(4), 559-583. doi:10.1080/03085149500000025
- della Porta, D. (2008). Eventful Protest, Global Conflicts. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 9(2), 27-56. doi:10.1080/1600910X.2008.9672963
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Gilbert, N. (2004). *Transformation of the Welfare State: The Silent Surrender of Public Responsibility* (2. udg.). New York, NY: Oxford University Press.
- Goul Andersen, J. (2007). Conceptualizing Welfare State Change: The “dependent variable problem” writ large. CCWS Working Paper 2007-51. Hentet fra http://www.dps.aau.dk/fileadmin/user_upload/ime/CCWS/workingpapers/2007-51-JGA.pdf
- Halvorsen, R. (2005). The emergence of social movements by social security claimants. I J.G. Andersen, A.M. Guillemard, P.H. Jensen & B. Pfau-Effinger (red.), *The Changing Face of Welfare: Consequences and Outcomes from a Citizenship Perspective* (s. 241-255). Bristol: The Policy Press.
- Harrebye, S. (2015). The ambivalence of creative activism as a reorganization of critique. *Culture and Organization*, 21(2), 126-146. doi:10.1080/14759551.2013.813512
- Jarvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2003). *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzel.
- Järvinen, M., Larsen, J. E., & Mortensen, N. (2002). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jessop, B. (1993). Towards a Schumpeterian Workfare State? Preliminary Remarks on Post-Fordist Political Economy. *Studies in Political Economy*, 40. Hentet fra <http://spe.library.utoronto.ca/index.php/spe/article/view/11871/8774>
- Pedersen, O. K. (2011). *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Taghizadeh, J. L., & Lindbom, A. (2014). Protests against Welfare Retrenchment: Healthcare Restructuring in Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 37(1), 1-20. doi:10.1111/1467-9477.12010
- Taylor, V., & Van Dyke, N. (2004). ‘Get up, stand up’: Tactical repertoires of social movements. I D. Snow & S. Soule (red.), *The Blackwell Companion to Social Movements* (s. 262-293). Hoboken: Wiley-Blackwell.
- Torring, J. (1999). Towards a Schumpeterian workfare postnational regime: path-shaping and path-dependency in Danish welfare state reform. *Economy and Society*, 28(3), 369-402. doi:10.1080/030851499000000010
- Trickey, H. (2001). *‘An offer you can’t refuse’: Workfare in International Perspective*. Bristol: The Policy Press.
- Villadsen, K. (2003). Det sociale arbejde som befrielse. I N. Mik-Meyer & M. Järvinen (red.), *At skabe en klient: Institutionelle identiteter i socialt arbejde* (s. 192-226). København: Hans Reitzels Forlag.

